

УДК 811.161.3'1+ББК 81.411.3+К20

Ю.А. Капцова*магістр філал. навук,**аспірант каф. агульнаадукацыйных дысцыплін метадых іх выкладання
Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А.С. Пушкіна**e-mail: yu_ll_yy@mail.ru***ФЕНАМЕНАЛОГІЯ СЛОВА І РЭАЛЬНАЕ МОВАЗНАЎСТВА**Зразумець фенаменалогію – значыць спасцігнуць яе магчымасці.
М. Хайдэгер

*Даследуюцца фенаменалагічны аспект мовазнаўства. У свеце фенаменалогіі паўстае пытанне аб сутнасці слова і яго сэнсавай напоўненасці ў жывой мове. Моўная фенаменалогія арыентуе традыцыйнае мовазнаўства з яго парадыгматычнай варыятыўнасцю, аналізам і ўвагай да сучасных і гістарычных форм у археалогію мыслення – глыбінныя сэнсавыя структуры і «ўнутраныя» формы. Такі падыход стварае перадумовы да ўзнікнення рэальнага мовазнаўства. Надаецца ўвага жывой гаворцы і нязменнаму ў ёй *Noto loguens* – чалавеку, які гаворыць.*

Уводзіны

У ХХ ст. лінгвістыка імкнулася быць фармальнай і аналітычнай. Акцэнтаванне ўвагі на форме звязана з уяўленнем аб нарматыўнай правільнасці і неабходнасці граматычных ведаў. Аднак, звяртаючы ўвагу на вывучэнне правілаў, вучоныя абыходзілі жывую мову – вялікую прастору сэнсаў, у якой узнікаюць магчымасці для творчасці, што залежаць ад жыццёвага вопыту чалавека. М. Бахцін пісаў, што для традыцыйнага лінгвістычнага пункту гледжання не існуюць ні падзеі, ні жывыя іх удзельнікі; ён мае справу з абстрактным словам і яго абстрактнымі момантамі (фанетычным, марфалагічным), таму цэласны сэнс слова і яго ідэалагічная каштоўнасць не даступны для гэтага пункту гледжання [2, с. 123]. Не можа не здзіўляць тая акалічнасць, што пры такой пільнай увазе да аналізу, функцыі і формы, мовазнаўства пакідае ў цяні сінтэз і той матэрыял, які, па сутнасці, з'яўляецца непадзельным і цэласным.

Усе віды лінгвістычных разбораў накіраваны на мову, у якой ёсць толькі агульнае: стол *наогул*, дрэва *наогул*, чалавек *наогул* і г.д. Аднак «жыццё ў навуковым уяўленні – гэта абстрактнае жыццё, у той час як, само сабою разумеецца, жыццёвае ёсць канкрэтнае, непаўторнае, адзінкавае» [11, с. 70]. «Самота *наогул*, – заўважае Х. Артэга, – несамотная. Самота – гэта тая самота, якую я адчуваю ў гэты момант. Самота ў жыцці, а не ў абагульненым выглядзе – нешта канкрэтнае, непаўторнае, індывідуальнае» [11, с. 71].

Любыя спробы выключыць чалавечую перспектыву з моўнай карціны свету немінуха прыводзяць да вывучэння мовы, адчужанай ад чалавека і схаластычных ведаў пра яе. «У рускай навуцы, – адзначае А. Лосеў, – ёсць адна надзвычай важная з'ява, якая... ідзе з філасофскіх колаў, і я не ведаю яшчэ, калі яна дойдзе да свядомасці шырокага кола мовазнаўцаў. Гэта – фенаменалагічнае вучэнне Гусерля і яго школы» [8, с. 615].

Праблемы моўнай фенаменалогіі доўгі час асобна не вылучаліся; часцей яны вырашаліся ў межах філасофіі і псіхалогіі (Д. Лок, Д. Юм, І. Кант, Ф. Гегель, Э. Гусерль, М. Хайдэгер, Г. Гадамер, В. Гумбальт, Э. Касірэр, Л. Вітгенштэйн, Г. Шпета, П. Фларэнскі, У. Салаўёў, М. Бярдзязеў, М. Бахцін, С. Франк, Л. Выгоцкі, А. Лосеў, У. Біблер, М. Мамардашвілі, Г.П. Шчадравіцкі, М. Мярло-Панці, П. Рыкер, Х. Артэга-і-Гасэт, М. Полані, Ф. Брэнтана, Ж. Дэрыда, М. Хомскі, А.А. Лявонцьеў і інш.). Аднак у ХХІ ст. філасофія рэальнасці Э. Гусерля і яго вучэнне «дайшло да свядомасці», праўда, яшчэ недастаткова шырокага кола моваведаў.

Лінгвістыка прайшла доўгі шлях, перш чым адкрыла для сябе метадалагічныя падставы фенаменалогіі. Перадумовай узнікнення фенаменалогіі мовы з'явіліся пошукі мовазнаўствам нетрадыцыйных падыходаў да вывучэння свайго прадмета і ўсведамленне неабходнасці новых параджэнняў даследавання. Сучасная кагнітыўная лінгвістыка і псіхалінгвістыка зрабілі крок у бок фенаменалогіі – ушчыльную падышлі да думкі аб неабходнасці вывучаць, перш за ўсё, феномен сэнсу і сэнсавую напоўненасць мовы.

Пра фенаменалагічную арыентацыю сучасных лінгвістычных даследаванняў сведчыць, напрыклад, доктарская дысертацыя і манаграфія З.Я. Карманавай. На яе думку, «лінгвістыка XXI ст. з поўнай падставай можа быць названа фенаменалагічнай лінгвістыкай, ці “лінгвістыкай унутраных формаў”, сферу інтарэсаў якой складаюць: глыбінныя пласты “пазамоўнай” прасторы слова, механізмы суарганізацыі, суаднясення і ўзаемасувязі думкі і слова, станаўленне слова-ў-думцы і думкі-ў-слове, а таксама механізмы актуалізацыі “энергійна-сэнсавага” патэнцыялу слова ў дыскурсе» [5, с. 231].

У якасці магчымай метадалагічнай базы лінгвістыкі XXI ст. сучаснымі лінгвістамі прапанована фенаменалагічная па сутнасці лінгвістычная канцэпцыя выдатнага мовазнаўцы XIX ст. В. фон Гумбальта [13]. Гэта канцэпцыя ўзнікла як рэакцыя на механістычную трактоўку мовы ў XVII–XVIII стст. Аснову вучэння Гумбальта складае антрапалагічны падыход, у адпаведнасці з якім адэкватнае даследаванне мовы павінна ажыццяўляцца ў цеснай сувязі са свядомасцю і мысленнем чалавека, а таксама з яго культурай і духоўным жыццём. Гумбальт адрознівае «ўнутраную форму мовы» (*innere Sprachform*) – глыбінны прынцып яе параджэння, які абумоўлівае сабой усю своеасабліваць моўнай арганізацыі, і «знешнюю форму мовы» (гукавую, граматычную і г.д.). Згодна з канцэпцыяй духоўнай сутнасці мовы «мова ёсць як бы знешняе праяўленне духу народа; мова народа ёсць яго дух, і дух народа ёсць яго мова – цяжка сабе ўявіць што-небудзь больш тоеснае» [3, с. 88–89].

Паводле В. фон Гумбальта, мова не гатовая закончаная рэч (*Ergon*), а дзейнасць (*Energieia*). У ёй засяроджана само жыццё. Мова – сіла, якая робіць чалавека чалавекам. Чалавек абуджае ў сабе сваю моўную здольнасць і разгортвае яе ў жывым слове, ствараючы кожны раз уласнымі высілкамі сам у сабе мову. Мова не мёртвы прадукт (*Erzeugtes*), а стваральны выток, параджэнне (*Erzeugung*). Яна не з'яўляецца прамым адлюстраваннем свету. Слова не адбітак прадмета (з'явы), а ўвасабленне яго пачуццёвага вобраза, створанага гэтым прадметам у нашай душы моватворчым працэсам. Слова эквівалентна не самому прадмету, а яго фенаменалагічнаму ўспрыманню. Невытлумачальным (а таму фенаменальным) з'яўляецца сам сінтэтычны працэс сплаўнення паняцця з гукам, які ператварае гук у жывое ўвасабленне думкі [3, с. 93].

Пачынаючы з В. фон Гумбальта лінгвістыка XIX ст. трактавала мову зносін з яе асноўнай камунікатыўнай функцыяй як мову пабочную. Гэты пункт гледжання несумненны для сучаснай кагнітыўнай лінгвістыкі: «камунікатыўная функцыя не з'яўляецца галоўнай сутнаскай уласцівасцю мовы, хоць, на першы погляд, менавіта гэтая функцыя ўяўляецца цэнтральнай» [6, с. 62]. «Зводзіць вывучэнне мовы да разгляду яе як сродку зносін, з дапамогай якога ажыццяўляюцца зносіны, гэта значыць заведама звучыць поле свайго даследавання і адмовіцца ад пазнання сапраўднай прыроды мовы ва ўсёй яе паўнаце» [4, с. 50].

А.А. Патабня значна паспрыяў распаўсюджванню ідэй Гумбальта ў мовазнаўстве («Мысль и язык», 1862, і інш.). У кантэксте яго вучэння мова разумелася як «здольнасць выказваць паняцці членападзельнымі гукамі», ён, па сутнасці, прызнаваў яе некамунікатыўную прыроду: «словы першапачаткова ствараліся не для зносін людзей, а для асэнсавання чалавекам уласнай думкі» [13, с. 137]. Сучасная мова не захавала сваёй дзівоснай літаральнасці і першапачатковага сэнсу слоў – стала пераважна сродкам агульнага карыстання. У якасці сродку зносін яна страціла сваю інтымнасць – унутраную сутнасць. «Тая мова, – піша К. Аксакаў, – якой Адам у раі называў увесь свет, бы-

ла сапраўднай для чалавека; але чалавек не захаваў яе першапачатковага блажэннага адзінства, першапачатковай чысціні. Заняпапае чалавецтва страціла першабытнае і, імкнучыся да новага адзінства, пайшло блукаць рознымі шляхамі» [1, с. 35].

Айчыннае мовазнаўства не знаходзілася і не знаходзіцца ў баку ад прыярытэт-ных напрамкаў сусветнай лінгвістыкі. І хаця сам тэрмін *фенаменалогія* ў кантэксце даследавання мовы беларускай лінгвістыкай не ўжываўся, на самай жа справе айчынныя мовазнаўцы даследавалі слова з фенаменалагічнага пункту гледжання, называючы аб'ект свайго даследавання – «жывое слова», «роднае слова», «матчына мова» і т.п. Сярод нястомных рупліўцаў на ніве роднага слова ў першую чаргу варта назваць імя выдатнага беларускага лінгвіста і пісьменніка Ф. Янкоўскага. Вучоны быў упэўнены ў тым, што «самае каштоўнае ў чалавеку – гэта яго духоўная культура» [15, с. 31]. У яго не было сумневу, што «само слова ёсць творчасць, а сама мова – паэзія». [16, с. 264].

Прафесару Ф. Янкоўскаму належыць фенаменалагічнае па сутнасці паняцце *гаваркае слова*, якое дзякуючы яму замацавалася ў якасці мовазнаўчага тэрміна. Навуковая і мастацкая спадчына Ф. Янкоўскага – з'ява ўнікальная. Гэта па крупінках сабраная народная мудрасць, увасобленая ў словы, якое «само гаворыць» («Беларускія народныя прыказкі і прымаўкі» (1957), «Дыялектны слоўнік» (1959, 1960, 1970), «Крылатыя словы і афарызмы» (1960), «Беларускія народныя прыказкі, прымаўкі, фразеалагізмы» (1962), «Беларуская фразеалогія: фразеалагізмы, іх значэнне і ўжыванне» (1968); арыгінальныя манаграфіі і вучэбныя дапаможнікі «Пытанні культуры мовы» (1961), «Роднае слова» (1967), «Беларускія народныя параўнанні» (1973), «Гістарычная граматыка беларускай мовы» (1974, 1977), а таксама шматлікія артыкулы).

Зразумець значэнне вучэння Э. Гусерля і яго школы для мовазнаўства – значыць раскрыць перспектыўнасць фенаменалагічнага падыходу ў даследаванні мовы. Перш за ўсё фенаменалогія пракладвае шлях да даследавання ўвасаблення ў мове *пачаткаў* (грэч. ἀρχή – 'пачатак, прынцып'). Пачатак разумеецца як нешта зыходнае: *пачатак* – «аснова, крыніца, сутнасць чаго-н.» (ТСБМ, 4, 140). Тэрмін *пачатак* («архэ») ў філасофіі абазначае нязменнае і вечнае ў шэрагу існуючых з'яў. Яно, згодна са старажытнагрэчаскай філасофіяй, павінна валодаць відавочнай верагоднасцю, быць недаказальным і першасным. Адзначым, што слова *пачатак* у мове мае самыя разнастайныя сэнсавыя вектары. Можна гаварыць пра некаторае «царства першапачатковасці»: *жыццёвы пачатак, гуманны пачатак, творчы пачатак, паэтычны пачатак, індывідуальны пачатак, крытычны пачатак* і т.п. Розныя сэнсавыя вектары слова *пачатак* катэгарызуюцца паняццем «суб'ектыўны пачатак». Фенаменалогія – шлях да даследавання ў мове *суб'ектыўнасці*.

Не адмаўляючы існавання аб'ектыўнай рэчаіснасці, фенаменалогія прызнае адзінай рэальнасцю суб'ектыўны свет чалавека. Для чалавека гэты свет аказваецца першаснай *інстанцыяй* (лац. *instantia* – 'непасрэдная блізкасць'), да якой ён апелюе ў пазнанні як да найбольш верагоднага і несумненнага. Інстанцыйная непасрэднасць фенаменальнага свету складае антытэзу інстытуцыянальнай рэчаіснасці, якая пазбаўлена нефармальнага індывідуальна-сэнсавага пачатку, аднак сканструявана і санкцыяніравана шматлікімі сацыяльнымі інстытутамі і культурнымі інстытуцыямі.

Пазнавальны вопыт без усякай інтэнсіўнай апасродкаванасці Б. Расел называў «знаёмствам». Свет чалавека – гэта *знаёмы для яго* свет, які супрацьпастаўляецца ўсяму вядомаму – апасродкаванай ведамі рэчаіснасці. Напрыклад, пытанне «*Ты хто такі?*» належыць арганізаванай сацыяльнымі інстытутамі рэчаіснасці. Неадпаведным на гэтае пытанне будзе адказ «*Чалавек*». Тое, што належыць да свету чалавека, не пазіцыяніруе сябе «як». Яно заўсёды фенаменальна «не такое», таму што роўнае сабе (*жыццё ёсць жыццё*) і не апасродкавана азначэннямі. Яно апісваецца, аднак не тлумачыцца.

Зыходзячы з феноменалогіі ўспрымання, мы заўважаем, што адзін і той самы аб'ект для розных індывідаў (і нават для аднаго індывіда ў розную пару) аказваецца неаднолькавым: – *Чые дзеці найпрыгажэйшыя? – Мае, кажэ сава. І лупаценькія і кашлаценькія* (З народ.). Суб'ектыўнасць успрымання маніфестуецца інтравертыўным вектарам «для каго»; параўн.: *зьялены і зьялёнькі; зямля і зямелька, зямліца*. Аб'ектываваны ў мове свет «без мяне» (свет наогул) паўстае нежывым і несапраўдным: мы толькі ўзнаўляем яго ў мове, і ў гэтым узнаўленні адсутнічае наша сапраўднае яго перажыванне.

Індывідуальны вопыт *ёсць*, акрамя існуючай асабістай практыкі – знешне накіраванай мэтазгоднай і метадычнай дзейнасці. Вопыт дазваляе *ўпэўніцца ў чымсьці*, але не адкрывае магчымасці пераканацца. Не пазбаўленае патэтыкі перакананне – катэгорыя дыскурсіўнай маўленчай практыкі. Жыццёвае прадуктыўна-творчае «ёсць» чужаецца патэтыкі, аднак не цураецца *паэтыкі*. Асаблівую цікаваць для мовазнаўства ў рамках феноменалагічнага падыходу да мовы набывае ментальны (разумовы і пачатковы) вопыт чалавека.

«Гаварыць на мове», паводле М. Хайдэгера, азначае «перанесціся ў свет сутнасцей мовы» ці «трапіць на тое месца, дзе спачывае сутнасць». Мова сутнасці *ёсць сапраўдная мова*. Ёй супрацьпастаўляецца несапраўдная, якой з'яўляецца штодзённая мова. Гэтая мова ведае толькі агульнае. Сапраўдная мова, лічыць Хайдэгер, – гэта нешта большае, чым даступная нам чалавечая мова. Моўная сутнасць *ёсць царства*, з якога чалавек выйшаў і да якога ён прыкаваны нябачнымі ланцюгамі. «Чалавек *ёсць чалавек*, – заяўляе Хайдэгер, – паколькі ён аддадзены ў распараджэнне мовы і карыстаецца ёй (мовай), для таго каб гаварыць на ёй» [14].

«Фенаменалогія *ёсць вывучэнне сутнасцей*» [10] – так акрэсліў абсяг гэтай навукі М. Панці. Пад сутнасцю разумеецца *тое, што ёсць само па сабе*. Даследаваць рэч, якой яна *ёсць сама па сабе*, г.зн., *па сутнасці*, і *ёсць канкрэтная задача феноменалагічнага вучэння*. Аказваецца, гэта *не проста* – браць рэч саму па сабе, *без нічога*. Прасцей узяць яе такой, якой яна з'яўляецца на самай справе. Але гэта ўжо будзе тычыцца не сутнасці (эсэнцыі) рэчы, а яе існавання (экзістэнцыі).

Фенаменалогія – шлях да вывучэння *славеснасці*. Пачаткам у мове выступае слова. У зачыне Евангелля ад Іаана чытаем: «Напачатку было Слова» (Эн архэ эн о Логос) (Ін, 1,1). У перакладзе Бібліі на кітайскую мову слову λόγος адпавядае іерогліф 'дао' (кіт. 道 – 'путь'). Паняцце «шлях» арыентавана на жыццё (*жыццёвы шлях* – 'жыццё'). Даследаванне слова, не можа праводзіцца ў адрыве ад жыцця. Сапраўднае слова – *жывое слова*. Сутнасць ўвасоблена ў слове. Слова не сродак, а недыскурсіўны (інтуітыўны) шлях пазнання свету; у ім бачыцца складанае перапляценне свядомасці і актаў існавання (Ч. Осгуд, Н. Хомскі, Д. Слобін, Д. Грын, Д. Мілер, Н.І. Жынкін, А.А. Лявонцьеў, А.А. Брудный, Ю.А. Сарокін, Я.Ф. Тарасаў, Т.Н. Ушакова, Н.В. Уфімцава, Ю.С. Сцяпанаў, Т.В. Ахуціна, А.А. Залеўская, І.А. Зімняя, Р.М. Фрумкіна, Т.В. Рабава, В.П. Грыгор'еў, А.М. Шахнаровіч і інш.).

Найважнейшым падаецца тое, што шлях не мае дачынення да мэтазгоднага накіраванага руху. Рух азначае абуджэнне свядомасці, праяўленне актыўнасці. Рух справядліва прызнаецца формай існавання матэрыі. Аднак шляхам не ідуць – шляхамі *ходзяць*. Шлях не выбіраюць, але шукаюць. Паводле М. Мамардашвілі, «чалавек – “доўгая” істота, якая прабіраецца праз зараслі чужых уяўленняў да невядомай мэты, каб выявіць у канцы шляху – калі ўдасца, – што гэта быў шлях да сябе. І што любы шлях – гэта шлях да сябе. І што да сябе можна і не дайсці» [9]. У рэчах *ёсць ход* (*ход рэчаў*) – нешта, што супрацьпастаўляецца дынаміцы руху. Сінонім слова *ход* – *шлях*.

Разглядаючы топас шляху, заўважым звязаны з ім сэнс абыходжання, параўн.: *Ісці прамой дарогай*, але: *Шукаць абхадны шлях*. *Ёсць тое, што варта абыходзіць*, аднак

існуе таксама неабходнае (неабходнае). *Як абыйсці непрыемнасці? Як абыйсціся без чаго-н.?* – першапачатковыя жыццёвыя пытанні. Формай праяўлення неабходнасці з’яўляецца закон, які не абыходзіцца без пазітыўнага «як» (*Як закон*, пол. *Jak amen*). Аднак этычнае светаўспрыманне зыходзіць з «абы»: *Абы ціха, абы вайны не было* (3 народн.). Нельга адначасова быць дарагім і *благім* (у евангельскім сэнсе). Вядомы афарызм Уайтхеда: «Калі б людзі раптам захацелі падпарадкоўвацца нормам Нагарнай пропаведзі, то абрушылася б уся сучасная цывілізацыя». Гэтае па сутнасці негатыўнае (непраяўленае) *абы* супярэчыць пазітыўнаму «як». Такая супярэчнасць заўважаецца ў канцэпце *абьякавасці*, сутнасць якога ў тым, што этычнае «абы» не дапускае ніякага пазітыўнага праяўлення ў форме «як». «Як» належыць праяўленаму быту (быць), а не *жыццю* (ёсць). Парадокс у тым, што сапраўды ёсць тое, чаго ніколі не было. Былое – *ужо* было, ёсць – *яшчэ* ёсць. Этычнаму пачуццю ў святле неабьякавасці знаёма «не так». Усё што «не абы» мае каштоўнасць, аднак нічога *не варта* само па сабе: – *Абы толькі жыў, абы жыў...* (дзед пасля аперацыі); – *Ціхі я чалавек, непрыкметны. Мне дзень абы пражыць, і дзякуй богу* (М. Лынькоў). Этычна рэлевантны сэнс «абы» рэфлексуецца ў постаці жыццёвай надзённай патрэбы (*абыходак; ужытак*), а таксама ў постаці этычнага феномена – *абыходлівасці*.

Фенаменалагічным вектарам слова выступае *вектар археалагічны*. Не выпадкова Э. Гусерль назваў фенаменалагічнае вучэнне «археалогіяй» – інтэлектуальнымі раскопкам і ў галіне мыслення. Паняцці «гістарычнае» і «архаічнае» нярэдка атаясамліваюцца і падводзяцца пад больш агульнае ўяўленне – «устарэлае», ці разглядаюцца на падставе рода-відавых адносін. Разуменне таго, што гісторыя не тое, што археалогія, радыкальна мяняе навуковую парадыгму даследавання мовы. Для носьбіта і карыстальніка мовы далёка не ўсё роўна і не тое самае – адбывалася ў прошлым ці ажыццяўлялася ў мінулым – было ці *мінула* (параўн. пол.: *było-minelo*). Абыходзіць азначае *мінаць* што-н.

Мова традыцыйна вывучаецца з улікам яе гістарычнай перспектывы. Гісторыя і сучаснасць – гэта тое, што цікавіць мовазнаўства: *гістарычная граматыка, гістарычная лексікалогія, гістарычная фанетыка* і г.д. Тэрмін *гісторыя мовы* агульнаўжывальныя. Што ж датычыцца паняцця *археалогія мовы*, то ў навуковым побыце яно пакуль яшчэ не замацавалася. Між тым вядомы тэзіс прадстаўніка Казанскай лінгвістычнай школы М. Крушэўскага: «Мова мае ўласную археалогію» [7, с. 134].

У фенаменалагічнае даследаванне мовы прыўносіцца звязаны з непасрэдным вопытам чалавека параметр *глыбіні*: *Я толькі сёння распознаў глыбокі сэнс звычайных ісцін...* (П. Глебка). Фенаменалагічны вопыт набываецца *a posteriori* («з наступнага») шляхам пачуццёвага ўспрымання. Нельга набыць вопыт, не паспытаўшы нечага: *паспытаць* ‘перажыць, зведаць у жыцці’: *Як паспытаеш свой горкі кавалачак хлеба, тады зразумееш, чаго ён каштуе* (Грамовіч); *паспытаць на сваёй скуры* – ‘пераканацца ў чым-н. на сваім вопыце’ (ТСБМ, т. 4, с. 85); параўн.: *пакуль гром не грымне – мужык не перахрысціцца. Пакуль пярун не грымне, чалавек яму не наклоніцца* і г.д. Істотна тое, што *паспытаць* зусім не азначае «паспрабаваць». Спраба знамянуе аспект дынамічна-дыскурсіўны.

Вопыт жыцця назапашваецца ў ходзе непасрэдных *перажыванняў*, а не назапашваецца як практычны навык. У вопыце жыцця дынамічны прагрэс як рух наперад, ці працэс, які «пайшоў», не мае сэнсу. Па сутнасці феномен *вопыт жыцця* знаходзіцца ў супярэчнасці з актыўным вобразам жыцця і актыўнай жыццёвай пазіцыяй. Вопыт жыцця канкрэтнага чалавека не губляецца пасля смерці, а жыве ў *слядах*, якія засталіся пасля яго праходаў (а не пераходаў!) праз жыццё. Падобнымі слядамі аказваюцца творы. Істотна, аднак, не блытаць сляды (іерогліфы) і знакі. Пазначанасць разумеецца як зменлівасць, бачнасць, прыкметнасць, г. зн. паказная акрэсленасць. Яна супярэчыць этычнай вартасці пад назвай *цнота* (нявіннасць). Сутнасць рэчаў пры ўсёй іх зменліва-

сці застаецца без змен. Маральная катэгорыя віны супярэчыць і аказваецца не ўласцівай для звычайнага ўспрымання свету.

Заклучэнне

Вынаходніцтвам жыццёвага вопыту, якое не знаходзіць да гэтых пор сабе *аналагаў* у свеце, аказалася слова. Яно знайшлося само па сабе і дазволіла чалавеку зазірнуць за кулісы быцця і неспадзявана для сябе спаткаць тут блізкі і яшчэ не катэгарызаваны свет – *безназоўнае*. Гэты непадлеглы свет увасобіўся ў слове. Сапраўднае слова ёсць феномен *этычны*, у адрозненне ад персаніфікаванага дыскурсіўнага імені – эмічнай катэгорыі. Энас слова стварае антытэзу іменнай дыскурсіі. У слове ўвасабляецца вопыт разумення рэаліі, роздум над ёй. Гэты роздум не можа не пакінуць след у *сэнсоўнай* па сутнасці назве – *гаваркім* слове.

Фенаменалогія даследуе *логас*, супрацьпастаўляючы яго таму, што «існуе як...» («як варыянт»), г.зн. альтэрнатыўнаму па сваёй прыродзе дыскурсу. Тут антытэза пярэкоўнага і разважлівага, самавітага і несамавітага. Зыходзячы з фенаменалогіі, мовазнаўства абмянае камунікатыўны (фармальна-лагічны, функцыянальны) напрамак даследавання мовы, аднак узамен набывае ўнутраны вектар і гэтым істотна паглыбляе навуку пра мову, арыентуючы яе на пазнанне ўласных перадумоў.

Павернутасць мовазнаўста ў бок фенаменалогіі з'яўляецца перадумовай для таго, каб навука пра мову стала рэальнай. Тэрмін *рэальнае мовазнаўства* пераклікаецца з разуменнем М. Мамардашвілі рэальнай філасофіі, якая пачынаецца, на думку вучонага, са здзіўлення *таму, што ёсць*. Ігнараванне феномену *жыцця*, як ужо неаднаразова прызнана сучаснай лінгвістыкай, з'яўляецца істотным недахопам даследаванняў мовы, якія з выключнай стараннасцю даследавалі мову, але мала *чалавека, які гаворыць* (Ното *loguens*). Любыя спробы выключыць чалавечы вектар з моўнай архітэктонікі немінуча вядуць да фармалізму і схаластычных ведаў пра феномен мовы.

СПІС ВЫКАРЫСТАНАЙ ЛІТАРАТУРЫ

1. Аксаков, К. С. Опыт русской грамматики. Сравнительный взгляд: индоевропейские и славянские языки / К. С. Аксаков. – М. : ЛИБРОКОМ, 2011. – 303 с.
2. Бахтин, М. М. Проблемы поэтики Достоевского / М. М. Бахтин. – М. : Совет. Россия, 1979. – 318 с.
3. Гумбольдт, В. фон. Избранные труды по языкознанию / В. фон Гумбольдт. – М. : Прогресс, 1984. – 324 с.
4. Звегинцев, В. А. Мысли о лингвистике / В. А. Звегинцев. – М. : Наука, 1996. – 254 с.
5. Карманова, З. Я. Феноменологические аспекты содержательной структуры слова / З. Я. Карманова. – Калуга : Эйдос, 2014. – 260 с.
6. Кравченко, А. В. Феноменология значения и значение феноменологии в языке / А. В. Кравченко // Категоризация мира: пространство и время : материалы науч. конф. / под ред. Е. С. Кубряковой и О. В. Александровой. – М. : Диалог-МГУ, 1997. – С. 61–72.
7. Крушевский, Н. В. Очерк науки о языке / Н. В. Крушевский // Изв. и учен. зап. Императ. Казан. ун-та. – Казань, 1883. – Т. XIX. – 148 с.
8. Лосев, А. Ф. Бытие. Имя. Космос / А. Ф. Лосев. – М. : Мысль, 1993. – 958 с.
9. Мамардашвили, М. Психологическая типология пути [Электронный ресурс] / М. Мамардашвили. – Режим доступа: <https://www.ozon.ru>. – Дата доступа: 21.03.2018.
10. Мерло-Понти, М. Феноменология восприятия [Электронный ресурс] / М. Мерло-Понти. – Режим доступа: <http://www.koob.pro/merleaurponti>. – Дата доступа: 27.11.2017.

11. Ортега-и-Гассет, Х. Эстетика. Философия культуры / Х. Ортега-и-Гассет ; вступ. ст. Г. М. Фридендера ; сост. В. Е. Багно. – М. : Искусство, 1991. – 588 с.
12. Потебня, А. А. Мысль и язык / А. А. Потебня. – Киев : СИНТО, 1993. – 217 с.
13. Федосюк, М. Ю. Концепция В. фон Гумбольдта как возможная методологическая основа лингвистики XXI в. / М. Ю. Федосюк // Язык и метод. Русский язык в лингвистических исследованиях XXI века. Лингвистический анализ на грани методологического срыва. – Краков : Изд-во Ягеллон. ун-та, 2016. – С. 49–58.
14. Хайдеггер, М. Путь к языку [Электронный ресурс] / М. Хайдеггер. – Режим доступа: [http:// cyberleninka.ru](http://cyberleninka.ru). – Дата доступа: 27.03.2018.
15. Янкоўскі, Ф. М. І за гарою пакланюся : апавяданні, абразкі, нарысы / Ф. М. Янкоўскі. – Мінск : Маст. літ., 1982. – 238 с.
16. Янкоўскі, Ф. М. Само слова гаворыць : філалагічныя эцюды, абразкі, артыкулы / Ф. М. Янкоўскі. – Мінск : Маст. літ., 1986. – 318 с.

Рукапіс паступіў у рэдакцыю 01.04.2018

Kaptsova Yu.A. The Phenomenology of the Word and Real Linguistics

The article examines phenomenological aspect of linguistics. In view of phenomenology there is the issue of the nature of a word and its semantic fullness in the living language. Language phenomenology orients traditional linguistics with its pragmatic variability, analysis and attention to modern and historical forms to archeology of thinking – deep semantic structures and «internal» forms. The noted approach creates prerequisites for the emergence of real linguistics. The attention is also paid to living speech and unchanged in it Homo loquens, or a speaking person.